

Vasilij Melik v slovenskem zgodovinopisju

Peter Vodopivec

Pravijo, da si vsaka generacija na novo oblikuje pogled na zgodovino. Toda profesor Vasilij Melik – za vse, ki smo imeli to možnost, da smo se pri njem učili in z njim prijateljevali, preprosto Vasja – se ni dal ujeti v generacijske meje. V svojem znanstvenem in raziskovalnem delu se je široko odprl za nova tematska področja, nove pristope in nove poglede, a v isti sapi ob opozarjanju na že opravljeno delo in raziskovanje predhodnikov, loteval vedno novih, še neraziskanih tem, druge, ki so bile že predmet raziskovanja in razlag, pa izvirno osvetljeval in predstavljal v novi luči. Melikovo raziskovalno delo je bilo – kot vsi vemo – zelo široko in raznoliko. Segalo je od politične prek demografske, socialne, upravne in gospodarske do kulturne zgodovine in zgodovine vsakdanjega življenja, ob prevladujoči pozornosti 19. stoletju in času pred prvo svetovno vojno, pa se je – kot je sam dejal – večkrat »dotaknil« tudi starejših obdobij, zlasti vloge reformacije v slovenskem razvoju ter nastanka in razvoja srednjeveških mest. Toda »njegovo glavno delovno področje« je bilo, povedano zopet z njegovimi besedami, »19. stoletje v zelo širokem obsegu«¹, od začetkov slovenskega narodnega gibanja v drugi polovici 18. stoletja do konca prve svetovne vojne.

Melik je seveda svoj pogled na zgodovino in slovensko zgodovino oblikoval postopoma.² »Zgodovinarju se z leti nabira znanje, bogati pogled na čas, s katerim

¹ Vasilij Melik, Zgodovinar o sebi in o svojem delu, Zgodovinski časopis 45/1991, št. 1, str. 15. Objavljeno tudi v: Vasilij Melik, Slovenci 1848–1918, Razprave in članki. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Viktor Vrtnjak, Maribor: Litera, 2003, str. 16.

² O Melikovi življenjski poti in njegovem zgodovinopisnem delu so ob njegovih življenjskih jubilejih že pisali Bogo Grafenauer (Vasilij Melik – šestdesetletnik, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino 29/1981, str. 59–61), Ferdo Gestrin (Vasilij Melik – šestdesetletnik, Zgodovinski časopis 34/1980, str. 391–397), Ignacij Voje (Vasilij Melik – sedemdesetletnik, Zgodovinski časopis 45/1991, str. 5–13), Janez Cvirn, (80-letnica akademika Vasilija Melika, Zgodovinski časopis 55/2001, str. 5–7) in Stane Granda (Vasilij Melik – osemdesetletnik, Mohorjevo koledar 2002, Celje 2002, str. 201–206). V obsežnem Melikovem zborniku, izdanem ob Melikovi osemdesetletnici, je njegovo »življenjsko in ustvarjalno pot« predstavil in orisal Branko Marušič (Akademik Vasilij Melik – osemdesetletnik, Melikov zbornik, Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje, Ljubljana, ZRC SAZU 2001, str. 13–31), v spremni besedi h knjigi Melikovih razprav in člankov Slovenci 1848–1918 pa jo je podrobno opisal Viktor Vrtnjak (cit. v op. 1, str. 711–734).

se ukvarja,« je dejal ob svoji sedemdesetletnici. Za študij zgodovine so ga že v srednji šoli navdušili. Občna zgodovina za slovensko ljudstvo Josipa Stareta in Sienkiewiczovi romani, profesor Fran Zwitter, ki je bil njegov profesor že v gimnaziji, pa je bil na fakulteti prvi, pri katerem je poslušal predavanja o slovenski zgodovini 19. stoletja in slišal o »statističnih virih« in virih, kot so »uradni listi«. ³ Po maturi leta 1939 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani poleg zgodovine kot drugi predmet vpisal še geografijo, hkrati pa na stolici za primerjalno literaturo in literarno vedo poslušal predavanja profesorja Antona Ocvirka. Diplomiral je leta 1943, ko je opravil zaključna izpita iz narodne in obče zgodovine in ustni izpit iz primerjalne književnosti. Med profesorji zgodovine, ki so »vsak na svoj način« vplivali nanj, je posebej omenil Milka Kosa, Nikolo Radojčića in Frana Zwittra, med najbolj dragocenimi zgledi, ki so jih učitelji na gimnaziji in na univerzi posredovali učencem in študentom, pa sta bila – povedano zopet z njegovimi besedami – »skrb za natančno in jasno izražanje« in »odpor do površnosti in frazarjenja«. ⁴ Temu zgledu je v svojih predavanjih in zgodovinopisnem delu sledil tudi sam, saj je predaval in pisal jasno in stvarno, a hkrati živo in tekoče.

Že v času študija so ga med velikimi racijami konec junija 1942 prijeli Italijani in ga poslali v Gonars, kjer je ostal do novembra 1942, dve leti pozneje, leta 1944 pa je moral še na prisilno delo v bežigrajsko vojašnico v Ljubljani in v Postojno. Po vojni je bil sprva nekaj mesecev zaposlen kot prevajalec pri Tanjugu, nato pa je skoraj leto in pol delal kot pomočnik ljubljanskega mestnega arhivarja in bibliotekar v Slovanski knjižnici. Tedaj se je z bibliotekarstvom in arhivistiko zbližal, da je obe stroki, kot je zapisal, »štel za svoji« vse življenje in s področja obeh objavil več odmevnih razprav. Leta 1947 je postal asistent v tedanjem Historičnem seminarju Filozofske fakultete v Ljubljani in tako začel svojo več kot štiri desetletja dolgo visokošolsko pedagoško in znanstvenoraziskovalno pot. Nekaj let je predaval na Višji pedagoški šoli v Ljubljani, leta 1952 pa postal predavatelj gospodarske zgodovine na Ekonomski fakulteti. Z Ekonomske fakultete se je sedem let pozneje, ko so tam ugotovili, da gospodarske zgodovine ne potrebujejo več, vrnil na Filozofsko fakulteto, kjer je s temo Volilni sistemi na Slovenskem leta 1959 doktoriral in bil leto pozneje izvoljen za docenta za zgodovino Srbov, Hrvatov in Makedoncev v 19. stoletju. Leta 1969 je postal izredni in leta 1974 redni profesor, pri čemer mu je bila *venia legendi* že leta 1970 razširjena tudi na slovensko zgodovino od 18. stoletja do prve svetovne vojne. Od leta 1982 je predaval tudi uvod v zgodovino, od leta 1986 pa še kulturno zgodovino za slaviste. ⁵

³ Vasilij Melik, Zgodovinar o sebi in svojem delu, cit. v op. 1, str. 15.

⁴ Prav tam.

⁵ Bogo Grafenauer, cit. v op. 2, str. 60. Oddelek za zgodovino 1920–2010 ob devetdesetletnici, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino 2010, str. 37.

Vasilij Melik je volitvam in volilni zgodovini v Habsburški monarhiji pred prvo sveto vojno posvetil že svoji prvi, leta 1947 in leta 1948 v Zgodovinskem časopisu objavljeni razpravi, volitve na Slovenskem v letih 1861–1918 in zgodovina staroavstrijskega volilnega sistema pa so bile njegova prva velika znanstveno-raziskovalna tema. V monografiji, ki je izšla leta 1965,⁶ je podrobno analiziral spreminjanje in značilnosti volilnega sistema v avstrijski polovici monarhije in vpliv teh sprememb na slovensko narodno-politično življenje. Z natančno analizo neenakosti položaja in pravic privilegiranih skupin, mest in podeželja v volilnem sistemu in sprva zelo previdne širitve volilne pravice pri državnoborskih volitvah od osemdesetih let 19. stoletja dalje, posebej pa seveda deželnozborskih in državnoborskih volilnih rezultatov, je nazorno osvetlil procese politične in nacionalne mobilizacije ter narodnostnega in političnega opredeljevanja prebivalstva. Iz njegove knjige je jasno razvidno, da se je prebivalstvo v slovenskih deželah po prvem volilnem uspehu na deželnozborskih volitvah leta 1867 in v dobi taborov razmeroma počasi vključevalo v politično življenje, volilna udeležba pa je bila po pokrajinah in volilnih kurijah različna in vse do zadnjih desetletij monarhije razmeroma nizka. Knjiga o volitvah na Slovenskem, ki temelji na pravi množici arhivskega in drugega, dotlej malo upoštevanega gradiva, je tudi pet desetletij in pol po izidu nepogrešljivo temeljno delo za razumevanje socialnih osnov in dinamike slovenskega političnega gibanja v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja. Ugledni avstrijski zgodovinar Gerald Stourzh jo je ob njenem prevodu v nemščino leta 1997 označil za nepogrešljiv in v širšem okviru nekdanje monarhije nepresežen prispevek k zgodovini Habsburške monarhije v času Franca Jožefa.⁷

Glavno tematsko področje Melikovega raziskovalnega in pedagoškega dela je bila seveda zgodovina t. i. »dolgega slovenskega 19. stoletja«. Knjiga Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca prve svetovne vojne, ki sta jo s Ferdom Gestrinom sprva le za obdobje od začetka 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne napisala in izdala leta 1950, razširjeno in zgodovinopisno posodobljeno pa objavila šestnajst let pozneje,⁸ je bila desetletja ne le nepogrešljiv študijski priročnik generacij študentov, temveč tudi edini celovit, širše poznan in priljubljen (med drugim v srbsščino in hrvaščino preveden) oris slovenske politične, družbene, gospodarske in kulturne zgodovine v času od konca 18. stoletja do propada monarhije. Melik je 19. stoletju, zlasti njegovi drugi polovici, posvetil še množico krajših

⁶ Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenska matica 1965.

⁷ Vasilij Melik, *Wahlen in alten Österreich am Beispiel der Kronländer mit slowenischsprachiger Bevölkerung*, Anton Gindely Reihe (herausgegeben von Gerald Stourzh), Aus dem Slowenischen von Irena Vilfan – Bruckmüller, Böhlau Verlag Wien – Köln – Weimar 1997, str. 6.

⁸ Gestrin-Melik, *Slovenska zgodovina 1813–1914*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950. Ferdo Gestrin – Vasilij Melik, *Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.

in daljših razprav, v katerih je izvirno orisal podobo tedanjih slovenskih razmer, narodno-političnih predstav in narodno-političnega razvoja. V letih 1968–1982 pa je v okviru zgodovinarskih zborovanj s skupino raziskovalcev kritično pregledal tudi dotedanje, zlasti Prijateljeve ocene slovenske politike, strank in nekaterih njenih voditeljev druge polovice 19. stoletja in jih osvetlil v novi luči.

Tako je med drugim pokazal, da je klerikalna struja v slovenski politiki in celo med duhovščino v šestdesetih letih 19. stoletja precej počasneje povečevala svoj vpliv, kot je trdil Prijatelj, staroslovenci z Bleiweisovom na čelu pa tudi v času kratkotrajnega konservativno-liberalnega razcepa v začetku sedemdesetih let niso povsem popustili klerikalnim pritiskom. Vso pozornost je posvetil tudi slogaški dobi ter strankarskim in narodno-političnim spopadom od devetdesetih let dalje in posebej skrajno negativnim posledicam strankarskega ideološkega in nacionalnega izključevanja. Pri tem je vztrajno opozarjal na različne narodno-politične razmere in različno dinamiko narodno-političnega razvoja in narodnega oblikovanja v posameznih deželah s slovenskim prebivalstvom in kritično zavračal kranjsko-centrične zgodovinopisne razlage. V samo jedro slovenske politične zgodovine, kot je ob Melikovi osemdesetletnici poudaril Janez Cvirn, prav tako posegajo njegove spremne besede k ponatisom spominov nekaterih pomembnih slovenskih politikov (Vošnjaka, Hribarja in Ravniharja)⁹. Leta 1990 je pripravil, uredil in s spremno besedo pospremil knjigo razprav Frana Zwittera z naslovom *O slovenskem narodnem vprašanju*, ki jo je izdala Slovenska matica.¹⁰

Melik je sicer res večkrat dejal in zapisal, da so Slovenci v času od obnove ustavnega življenja do leta 1918 narodnostno in kulturno hitreje napredovali kot kdajkoli prej, toda hkrati je ves čas poudarjal, da je slovensko narodno oblikovanje – podobno kot pri drugih narodih monarhije – potekalo postopoma, po pokrajinah različno in v razvojnem loku, ki je trajal več kot stoletje. Eden nepogrešljivih temeljev tega razvoja je bila, kot je ugotavljal, sprva počasna, a po reformi osnovnega šolstva konec šestdesetih let 19. stoletja vse hitrejša rast pismenosti, s katero so se Slovenci do konca stoletja razvili v enega najbolj pismenih narodov v monarhiji. V tem smislu je opozarjal na izjemen pomen osnovnega šolstva in učiteljstva v slovenskem narodnem razvoju, obenem pa na osnovi statističnih podatkov prvi nazorno predstavil rast števila slovenskih študentov na avstrijskih visokih šolah od srede 19. stoletja dalje in z njo rast slovenskega izobraženstva, ki je postalo v drugi polovici 19. stoletja najpomembnejši glasnik slovenskih narodnih želja in zahtev.¹¹

⁹ Janez Cvirn, 80-letnica akademika Vasilija Melika, cit. v op. 2, str. 6.

¹⁰ Fran Zwitter, *O slovenskem narodnem vprašanju*. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Vasilij Melik, Ljubljana: Slovenska matica 1990.

¹¹ Vasilij Melik – Peter Vodopivec, Slovenski izobraženci in avstrijske visoke šole 1848–1918, *Zgodovinski časopis* 40/1986, št. 2, str. 269–282. Tudi v nemščini: *Die slowenische Intelligenz und*

Čeprav je glavno pozornost usmerjal k drugi polovici 19. stoletja, je izvirno in pregledno osvetlil tudi razmere v predmarčni dobi, ko naj bi res še ne bilo »primerno govoriti o slovenski družbi, slovenskem meščanstvu, slovenski birokraciji in podobno«, kot je zapisal, ko pa se je vendar sočasno s širjenjem nemške in italijanske nacionalne zavesti počasi, »od človeka do človeka, od prijatelja do prijatelja, od profesorja do učenca, od dijaka do dijaka«, že širila tudi »slovenska zavest« in zajela »del inteligence in majhen del meščanstva«. ¹² V strokovnih in poljudnih publikacijah, razpravah in člankih je hkrati obravnaval procese in težave širjenja slovenske narodne zavesti in narodnega opredeljevanja v drugi polovici 19. stoletja in opozarjal na nemajhne človeške stiske in omahovanja, ki so jih povzročala z narodnim opredeljevanjem in politično-ideološkimi delitvami povezana razhajanja med dotedanjimi prijatelji, sosedi in celo družinskimi člani. Vendar pri tem tudi zaostrena nacionalna in politična razmerja konec 19. in na začetku 20. stoletja, ko je v mednacionalnih odnosih in ideološko-političnih delitvah prevladalo izključujoče stališče »vsak k svojim«, kot je poudarjal, niso povsem in povsod prekinila stikov med starimi prijatelji in znanci, med profesorji in študenti.

Slovinci so bili pred prvo svetovno vojno, kot je ugotavljal, povsem razvit narod »z izoblikovanim jezikom, narodno opredeljenim izobraženstvom, političnimi voditelji, strankami in dnevnim ter kulturnim in strokovnim časopisjem in živahnim kulturnim in društvenim življenjem«, njihova velika težava pa je bila, da jim je manjkala polovica, zlasti gospodarsko aktivnega meščanstva, saj so procesi gospodarske modernizacije na jugu monarhije močno zaostajali za razvitejšimi severnimi območji. V napetem političnem ozračju v Cislajtaniji je v zadnjih dveh desetletjih pred prvo svetovno vojno v vseh treh slovenskih strankah prevladalo jugoslovanstvo, pri čemer pa so bile predstave o morebitni prihodnji jugoslovanski skupnosti v okviru monarhije različne in nejasne. Večina jugoslovanskih predstav je bila pač vse do zadnjega leta monarhije vezana na habsburški okvir, saj je, kot je zapisal leta 1988 (ob sedemdeseti obletnici leta 1918), »ogromna večina avstrijskih Slovencev doživljala Avstrijo kot danost, ob kateri neke druge uresničljive bližnje možnosti ni bilo, čeprav so ob mislih na slovanstvo sanjali o različnih rešitvah«. ¹³

die österreichischen Hochschulen 1848–1918. V: *Wegenetz europäischen Geistes* 2, Wien – Verlag für Geschichte und Politik Wien 1987, str. 134–154.

¹² Vasilij Melik, *Družba na Slovenskem v predmarčni dobi*. V: *Obdobja romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1981, str. 517–518. V nemščini: *Die Verhältnisse im Vormärz in Slowenien*, Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 82, Der panonische Raum Zwischen Beharrung und Fortschritt, Graz 1982, str. 123–127.

¹³ Vasilij Melik, *Leto 1918 v slovenski zgodovini*, *Zgodovinski časopis* 42/1988, št. 4, str. 525.

Če so bila navedena tematska področja glavna področja Melikovega zgodovinskega dela, pa je v številnih znanstvenih razpravah in širšem krogu bralcev namenjenih člankih segel še mnogo širše. Melik je imel, kot kaže bibliografija njegovih objav, na eni strani izjemen posluš za sintezo, na drugi pa je ob sintetičnih prikazih in študijah posvečal razmeroma veliko pozornost tudi razmeram v ožjih lokalnih, naj bo mestnih ali krajevnih okvirih, in slovenskim stikom z drugimi slovanskimi in zlasti južnoslovanskimi narodi, slovenskim gledanjem na razmere v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Dalmaciji in Makedoniji in slovenskim opisom balkanskih dežel ob koncu 19. stoletja. V več razpravah in člankih, med drugim o volitvah v jugoslovanski Sloveniji in razpadanju slovenskega liberalnega tabora med obema vojnoma, je segel tudi v čas prve Jugoslavije, ob obširnih prispevkih o ljudskem šolstvu v času monarhije pa je pisal tudi o zgodovini Univerze in Filozofske fakultete v Ljubljani. Hkrati je bil skupaj s Ferdinandom Gestrinom (in pri eni od čitank še z Milkom Kosom) soavtor večkrat ponatisnjenega šolskega učbenika in dveh osnovnošolskih čitank.

Že leta 1980 je pozdravil in podprl ponovno zanimanje za zgodovino vsakdanjega življenja, ki pa je imelo, kot je ugotavljal z opozorili na pisanje Antona Kremlja, Josipa Mala in drugih, v slovenskem zgodovinskepisu prav tako že svojo tradicijo. K ponovnemu zanimanju za vsakdanje življenje v slovenski preteklosti je sam prispeval več člankov o življenjskih stroških, cenah živil in stroških tiska in založništva v predmarčni dobi. Pri tem je kritično opozarjal, da prihaja s širitvijo raziskovanja in novimi raziskovalnimi področji humanističnih in družboslovnih strok – kot je prav raziskovanje vsakdanjega življenja – do neutemeljenih zahtev po razmejevanju med strokami in poskusov njihovega prisvajanja posameznih, na novo aktualnih raziskovalnih tem ter se zavzel za enakopravno, interdisciplinarno sodelovanje med njimi, saj »ni pomembno pripadnik katere stroke« (zgodovine, etnologije, antropologije ali geografije) »določeno znanstveno področje raziskuje«, pomembno je le, »kako dobro ali slabo« to dela, pri čemer je običajno sploh dobro, če mejna področja raziskuje več strok.¹⁴

Za Melika je bila zgodovina ena sama, zato je zavračal politično motivirane delitve na bolj in manj pomembna obdobja, zgodovinske teme pa na velike in male. S svojim izjemnim znanjem, odprtostjo, duhovitostjo in neposredno, nadvse družabno naravo si je že doma pridobil širok krog sodelavcev in prijateljev vseh generacij, zelo uspešno pa je sodeloval tudi z zgodovinarji drugod v Jugoslaviji in v tujini. Vse od druge polovice šestdesetih let je bil aktiven član jugoslovansko-čehoslovaške zgodovinske komisije, k delu katere je širokogrudno pritegnil tudi

¹⁴ Vasilij Melik, K zgodovini vsakdanjega življenja, Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem, gradivo za posvetovanje, Univerza Edvarda Kardelja, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1980, str. 89–94.

mlajše kolege, ki smo se na srečanjih komisije prvič srečali s češkimi in slovaškimi zgodovinarji in seznanili z njihovimi raziskovalnimi ustanovami. Na Dunaju je navezal stike z Avstrijskim inštitutom za vzhodno in jugovzhodno Evropo in krogom zgodovinarjev okoli profesorja Richarda Plaschke, udeleževal pa se je tudi mednarodnih simpozijev Mogersdorf – Modvinci, na katerih so se od začetka sedemdesetih let srečevali avstrijski, madžarski, hrvaški in slovenski zgodovinarji, in pri teh – podobno kot pri znanstvenih srečanjih na Dunaju in drugod – prav tako odpiral vrata mlajšim kolegom. Ko je v osemdesetih letih zaživel sodelovanje med jugoslovanskimi in francoskimi zgodovinarji, je za njihovo srečanje v Ljubljani leta 1985 pripravil referat o Ilirskih provincah v slovenski zgodovini,¹⁵ že leta 1987 pa se je prvič in nato še večkrat aktivno udeležil simpozijev Slovenske teološke akademije v Rimu. Sodeloval je še na številnih drugih znanstvenih sestankih in posvetih na tujem in v Jugoslaviji, hkrati pa odmevno predaval na slovenskih zgodovinarskih in slavističnih zborovanjih ter simpozijih. Vse od sedemdesetih let se je prav tako aktivno in z veseljem udeleževal srečanj mlajših slovenskih in avstrijskih zgodovinarjev, ki smo se zavzemali za s preteklimi nacionalnimi in političnimi ocenami neobremenjeno razpravo o nemško-slovenskih razmerjih v 19. in 20. stoletju, v devetdesetih letih pa tudi posvetov in razprav, ki jih je na svoji domačiji v Ziljski dolini prirejal profesor Andrej Moritsch.

Že leta 1950, na začetku svoje znanstvenoraziskovalne poti, se je posvetil še eni zahtevni nalogi: oblikovanju in objavljanju bibliografije slovenske zgodovine. Prvi bibliografski pregled v letih 1945–1950 objavljenih del, razprav in člankov o slovenski zgodovini od naselitve do napada Nemčije na Jugoslavijo leta 1941 je skupaj s sodelavci pripravil in objavil leta 1951 v Zgodovinskem časopisu (bibliografija del o protiokupatorskem boju in drugi svetovni vojni je izhajala posebej v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja), nato pa v naslednjih dveh desetletjih in pol s sodelavkami in sodelavci sestavil in v Zgodovinskem časopisu objavil še pet bibliografij v letih 1950–1972 izdanih zgodovinopisnih del.¹⁶ Pri tem je bila le prva bibliografija oblikovana kot pregledni spisek publikacij, v vseh drugih pa so bile te v strnjenem besedilu tudi smiselno in tematsko razporejene ter kratko vsebinsko predstavljene. Sestavljanje takšne bibliografije, ki je bila vsebinsko in tematsko urejen izbor izvirnih strokovnih del, je bilo – kot je v članku ob Melikovi šestdesetletnici omenil že Bogo Grafenauer – seveda precej zamudno, saj je bilo treba vsako v bibliografijo vključeno delo »vsaj pregledati, in

¹⁵ Vasilij Melik, *Les Provinces Illyriennes dans l'histoire Slovène*, Actes du Colloque Franco-Yugoslave des historiens, qui s'est tenu à Ljubljana les 26 et 27 septembre 1985, Ljubljana: Centre Culturel Charles Nodier, 1985, str. 26–30.

¹⁶ Bibliografija slovenske zgodovine VI (Publikacije iz let 1969–1972). Sestavila Olga Janša - Zorn in Vasilij Melik, *Zgodovinski časopis* 29/1975, št. 3-4, str. 329, Viktor Vrtnjak, nav. delo, str. 714.

ne samo prepisati naslove»¹⁷. Toda Melik se je, prepričan, da je eden od pogojev uspešnega raziskovanja temeljito poznavanje že raziskanega in napisanega, kot urednik in glavni avtor kljub temu dve desetletji in pol vneto in zavzeto posvečal bibliografskemu delu in bibliografiji slovenske zgodovine.

Vasilij Melik je bil 26 let – od leta 1973 do vključno leta 1999 – glavni in odgovorni urednik Zgodovinskega časopisa in je časopis široko odprl najrazličnejšim temam in raziskovalcem vseh generacij. Uredil je 27 letnikov Zgodovinskega časopisa, v zbirki Zgodovinskega časopisa pa je v času, ko ga je urejal, izšlo kar 21 knjig.¹⁸ Aktivno je deloval tudi v Zgodovinskem društvu in bil potem, ko je bilo to leta 1980 preoblikovano v Zvezo zgodovinskih društev, v letih 1982–1985 njen predsednik. V letih 1972–1974 je bil prodekan in v letih 1974–1977 dekan Filozofske fakultete v Ljubljani, v letih 1978–1980 pa predstojnik Oddelka za zgodovino. Ko je bil leta 1991 upokojen, mu je fakulteta podelila naslov zaslužnega profesorja. Istega leta je hkrati prejel prestižno avstrijsko državno nagrado Anton Gindely Preis za zgodovino »donavske monarhije«, tako imenovano po nemško piščem češkem zgodovinarju Antonu Gindelyju (1829–1892), rojenem nemško govorečemu očetu iz Ogrske in češko govoreči materi, ki je bil v času študija med drugim študent Františka Palackega in od leta 1867 profesor avstrijske zgodovine na univerzi v Pragi. Leto pozneje ga je avstrijsko ministrstvo za znanost odlikovalo še s križcem za znanost in umetnost Republike Avstrije. Leta 1993 je bil izvoljen za izrednega in štiri leta pozneje za rednega člana SAZU. Leta 2002 je bil odlikovan s srebrnim častnim znakom Republike Slovenije, leta 2005 pa ga je Društvo zgodovinarjev Oddelka za zgodovino Jagelonske univerze počastilo še z odlikovanjem in nagrado Wacława Felczaka in Henrika Wereszyckiego za najbolj zanimiva dela o zgodovini narodov srednje in vzhodne Evrope.

Vasilij Melik je bil in prav gotovo je eden najinovativnejših in najpomembnejših raziskovalcev novejšje slovenske zgodovine. S svojim obsežnim delom je bistveno spremenil in razširil tradicionalno podobo slovenskega narodnega oblikovanja in razvoja v zadnjem stoletju in pol Habsburške monarhije. Viktor Vrbnjak je večino Melikovih inovativnih člankov in razprav, ki obravnavajo čas od leta 1848 do leta 1918 in so bili objavljeni v strokovnih revijah, zbornikih in drugih publikacijah, zbral in povezal v knjižno celoto in leta 2002 izdal pri založbi Litera v Mariboru.¹⁹ Vasilij Melik pa se je seveda generacijam slovenskih zgodovinarjev neizbrisno zapisal v spomin predvsem kot izjemen, neposreden, za vprašanja in razpravljanje vedno odprt učitelj in predavatelj. Že seminarje je pogosto spreminjal v sproščen pogovor, ki ga je ob odličnem poznavanju književnosti bogatil z opozarjanjem na

¹⁷ Bogo Grafenauer, nav. delo, str. 61.

¹⁸ Oddelek za zgodovino 1920–2010, cit. v op. 5, str. 37.

¹⁹ Vasilij Melik, *Slovenci 1848–1918, Razprave in članki*, cit. v op. 2.

najrazličnejšo ne le strokovno, temveč tudi književno literaturo, svoje razlage pa pri tem popestril z duhovitimi, stvarnimi zgodovinskimi anekdotami. Številnim, ki smo imeli ta privilegij, da smo ostali z njim povezani po končanem študiju, je na ta način buril domišljijo in širil obzorje tudi ob klepetih ob kavi. »Bil je mojster detajla,« je ob njegovi sedemdesetletnici dejal Vasko Simoniti. »S sočnim primerom je znal zadeti in zajeti čustveno stran trenutka ali daljšega časa,« saj je imel izjemen posluš za najbolj življenjske plati pretekle stvarnosti, ki jim zgodovinarji običajno ne pridejo blizu ali pa ne posvečajo večje pozornosti.²⁰

Številnim, ki smo ostali z njim strokovno in prijateljsko povezani, je z nasveti in vedno pripravljen na pogovor požrtvovalno pomagal tudi pri poznejšem raziskovalnem delu, in tistim, ki smo se odločili za pedagoški poklic, pri premagovanju pedagoških težav. Podobo slovenske, južnoslovanske in staroavstrijske zgodovine, ki smo si jo sčasoma izoblikovali, smo na ta način neizogibno oprli na njegove zgodovinopisne razlage in njegovo zgodovinopisno delo. Vasilij Melik je bil in s svojim delom je nepogrešljiv in nepozaben učitelj.

²⁰ Vasko Simoniti, Nagovor ob počastitvi jubileja prof. dr. Vasilija Melika na Oddelku za zgodovino, Zgodovinski časopis 45/1991, št. 1, str. 13.